

G EVORDERD KIJKEN

DE FOTO'S VAN DANA LIXENBERG

Ze mogen er zijn, het meisje, de jongen, de vader, de broer, de moeder, de zus, het kind. En zo tonen ze zich ook. Dana Lixenberg vangt hen met haar lens in volle oprechtheid. *Streetwise*, gehard wellicht door tegenslag, en toch onbevangen. Hun aanwezigheid is fysiek geladen, je ziet strakke huid over stevige spieren en goed verzorgd haar. Veel blote huid ook, het is een warm klimaat en de personen zijn in de buitenlucht vastgelegd. Zachtjes sprankelt het zonlicht door het beeld. De mensen wonen in Los Angeles, in de wijk waarnaar de fotoreeks genoemd is. De bewoners van *Imperial Courts* poseren met een ostenstatief soort nadruk en tegelijk met nonchalance.

Dana Lixenberg (Amsterdam, 1964) kent de mensen die ze voor haar camera uitnodigt inmiddels goed. Ze was de laatste tijd jaarlijks in de wijk en heeft met velen van hen een blijvend contact gekregen. *Imperial Courts* is haast een levensproject geworden van de Nederlandse, in New York gevestigde fotografe. Haar eerste bezoek aan Imperial Courts was in 1993. De onlusten nabij Watts Towers lagen nog vers in het geheugen. Een video van vier blanke agenten die de zwarte Rodney King in elkaar sloegen in 1992, was de aanleiding en hun vrijspraak was de lont geweest van de rellen. Dana Lixenberg kreeg van het weekblad *Vrij Nederland* de opdracht foto's te maken bij een reportage. Alle belangrijke media besteedden destijds aandacht aan de rellen en de strijd van de gangs.

Maar niemand van de geëngageerde fotografen deed wat Dana Lixenberg deed: na haar eerste reportage besloot zij tot een nader onderzoek. Ze wilde weten wie er schuilgingen achter de harde grenzen van een territorium waar geen buitenstaander zich waagde. Er zijn meer van zulke wijken in Los Angeles. Men rijdt er met een boog

TINEKE REIJNDERS

werd in 1941 geboren in Franeker. Studeerde Franse taal- en letterkunde en kunstgeschiedenis van de moderne tijd aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Is onafhankelijk critica en kunsthistorica. Schrijft over hedendaagse kunst in tijdschriften en boeken. Adres: Zuideinde 116, NL-1121 DH Landsmeer

omheen, wie er niet woont, zal er nooit een stap zetten. Er zijn geen bibliotheken of voorzieningen, zelfs een supermarkt ontbreekt.

LOS VAN ELK VOORoorDEEL

Dana Lixenberg was jong in 1993. Ze had in Londen en aan de Amsterdamse Gerrit Rietveld Academie gestudeerd. Een uitnodiging van het Fotofestival Naarden datzelfde jaar stelde haar in staat om met een beurs van de Mondriaan Stichting in Los Angeles haar plan ten uitvoer te brengen. Ze wilde portretten maken van de bewoners en de clichés van de media over elkaar bevechtende gangs aan de kaak stellen.

Niet dat ze een makkelijke entree kreeg. Lixenberg had dan wel een introductie bij Tony Bogard, de notoire bendeleider van Imperial Courts, maar waarom zou die zich inspannen voor een blanke fotografe? Toen het hem na een week plotseling goed uitkwam om met haar mee te rijden – hij woonde toen buiten de wijk – en ze zijn vriend André Rainy als assistent mocht inhuren, ging alles aan het rollen. Ze begon de bewoners direct los van elk vooroordeel te portretteren, zodat hun persoonlijkheid, hun bijzondere voorkomen en niet het sociale tekort werd vereeuwigd. Ze nam de mensen apart of fotografeerde hen in een klein groepje, gevat in een stilstand die nog sporen van beweging vertoont. Iedere dag dat de fotografe naar de wijk kwam, bracht ze de film van de vorige dag mee. En ze gaf de mensen polaroids. Dat betekende veel in de jaren negentig: praktisch niemand had een camera en van familiealbums was daar geen sprake. Tientallen portretten zijn toen ontstaan.

Tot enthousiasme van de geportretteerden gingen er een aantal onmiddellijk tot het publieke beeldgeheugen behoren. Niet zozeer omdat ze tentoongesteld werden in het Los Angeles Photography Institute, maar vooral omdat een hele serie hetzelfde jaar nog gepubliceerd werd in het pas opgerichte Amerikaanse blad *Vibe*. Doordat het mikte op muziek en entertainment, sprak *Vibe* een breed publiek aan en werd het direct heel populair. Dat hun foto's in een hip magazine stonden en konden opboksen tegen die van beroemde sterren, maakte indruk in de wijk. Maar ook foto-editors van andere bladen waren verrast door de kwaliteit die de jonge fotografe destilleerde uit wat bekend stond als een *no-go area*. Niet eens een gevaarlijk gebied in een afgelegen land, maar nota bene in hun eigen land. Vanaf dat moment vertrouwden gerenommeerde dagbladen en magazines haar interessante opdrachten toe met als gevolg dat ze ook echte beroemdheden heeft geportretteerd. Haar naam was gevestigd.

Het *Imperial Courts public housing project* is een van de wijken die rond de jaren veertig door de overheid werden gebouwd om goede huisvesting te bieden aan sociaal zwakkere burgers. De huizen zijn ontworpen om goed gedrag in de hand te werken. Afgaand op de foto's zie je een opgeruimde wijk (vuilnis wordt centraal opgehaald) met gelijkvormige lage huizen, ruime straten en weinig bosschages. De ramen zijn getralied. Aanvankelijk woonden er vooral Afro-Amerikanen, maar in de loop van de tijd zijn er ook steeds meer latino's komen wonen – ze vormen nu zelfs de meerderheid. Dat zorgt voor onderlinge spanningen, terwijl ook het geweld binnen de groepen zelf blijft sluimeren, ondanks een verdrag dat werd gesloten net na de Rodney King-rellen. Wat destijds tot explosie kwam, is nog steeds merkbaar in de dagelijkse omgang: “Als je met mensen spreekt, scannen ze over je schouder voortdurend de straat. De energie van jongeren van zestien, zeventien jaar kan nergens heen, terwijl dat juist een leeftijd is waarop de wereld voor je open zou moeten staan”, zegt Lixenberg.

Toen Dana Lixenberg de wijk binnenstapte, bracht ze niet alleen haar grootbeeld-camera en haar talent voor bijzondere portretten mee. De belangrijkste schakel voor het welslagen is misschien wel het verbazende gemak waarmee Lixenberg contacten legt. Ongeacht wie ze voor zich krijgt – burgemeester, crimineel, puber, blank of zwart – er is geen afstand tussen jou en haar. Zo zag ik haar aan het werk in Foam, op een zaterdag in de herfst van 2014 toen het Amsterdamse fotomuseum bezoekers de gelegenheid gaf zich voor een bescheiden bedrag door Lixenberg te laten fotograferen. Ze stelde de keurig gekapte kinderen van alerte ouders (de lijst was snel vol) als bij toverslag op hun gemak, zodat ze in alle rust haar focus kon kiezen.

J 50 in 1993, 2008 en 2013, foto's uit de serie *Imperial Courts* © Dana Lixenberg.

GEDISTANTIEERDE AANDACHT

Eigenzinnig is een te zwakke omschrijving van de lijn in Lixenbergs projecten. Opgegroeid in Amsterdam, dochter van een bij uitstek autonoom beeldhouwer, Cyril Lixenberg, heeft Dana zonder twijfel iets meegekregen van de antiautoritaire geest die Amsterdam altijd heeft gekenmerkt. Er schuilt hier en daar een frisse tegendraadsheid in haar aanpak. Toen het in Amsterdam gevestigde en internationaal bejubelde Nationale Ballet haar in 2001 vroeg om ter gelegenheid van het veertigjarige bestaan een foto-uitgave te maken, koos ze niet voor een glorieuze voorstelling, maar voor wat er in de aanloop daartoe gebeurde. De training, de uitputting, de lege, verwezen blik, de voeten op de rugleuning vormden haar focus, net als de slordige kleedkamers, de rommel en dode planten die horen bij extreme toewijding. *Offstage* is de titel van deze jubileum-uitgave, waaruit eerder zweet dan glamour opstijgt.

De daklozen die ze vanaf 1997 voor haar lens vraagt in Jeffersonville, Indiana krijgen van de fotograaf daarentegen een bescheiden soort allure die hen losbreekt uit hun betonnen onfortuinlijkheid en hen toont als mensen met vertrouwen en veerkracht. Deze reeks, ook in een boek gebundeld, werd in 2005 tentoongesteld in De Hallen in Haarlem. De curator schreef dat anonieme personen bij Lixenberg meer ster zijn dan echte beroemdheden, een omkering waar wel wat in zit, maar die toch nuancering behoeft. Hoe begaan ook met mensen die door omstandigheden in de knel zijn gekomen, de fotograaf is wel rechtvaardig. En oprecht in haar gedistantieerde aandacht. Enerzijds maakt ze niks mooier en anderzijds kijkt ze dwars door de status van beroemdheden heen, maar ze laat hen wel in hun waarde.

Je ziet dat goed aan de wijze waarop ze zich heeft gekweten van de opdracht om Nederlandse burgemeesters te fotograferen. Het was haar bijdrage aan de serie *Document Nederland*, waarvoor het Rijksmuseum en *NRC Handelsblad* gezamenlijk jaarlijks een fotograaf uitnodigen om een Nederlands maatschappelijk verschijnsel onder de loep te nemen. Voor het project *De Burgemeester* (2011) koos Lixenberg een plaatsnaam volgens het alfabet, met dien verstande dat geen provincie is overgeslagen en afwisseling qua inwonertal in acht werd genomen. De A was voor Amsterdam en de Z voor Zeewolde. Het project werd in het Amsterdam Museum getoond en tevens vervat in een mooi boek. We zien de werkomgeving van de burgemeester, diens bureau, het uitzicht, de thermoskannen en de vergadertafels, de taartjes bij een inburgeringsmoment, het veiligheidsoverleg en vanzelfsprekend de burgemeester in persoon. Ongelooflijk wat het portret door middel van deze context wordt meegegeven. Stuk voor stuk vertolken de burgemeesters de fragiele balans tussen bezorgdheid, werkdruk, verantwoordelijkheid, representatie, gezag. Nergens iets zelfgenoegzaam, een embonpoint of poeha. Mensen zijn het, met een serieuze functie.

DJ, 1993, uit de serie *Imperial Courts* © Dana Lixenberg.

Tussen haar omvangrijke, soms jaren durende projecten door is Lixenberg altijd echte machthebbers en beroemdheden blijven fotograferen om aan de vraag van tijdschriften te voldoen. Vooraanstaande Amerikaanse bladen stelden haar gerichte vragen en zo portretteerde ze mensen als Whitney Houston, Ted Kennedy, John McEnroe, Prince, Bianca Jagger en Kim Gordon. Ze zet hen neer als mensen onder ons, zonder af te doen aan hun bijzonderheid. Zelfs Donald Trump behoudt zijn karakter, hoogstens wordt hij wat grotesk, heilig haast, aangezet, maar dat past hem prima. Het is alweer even geleden dat een selectie uit deze reeks, waarin ook daklozen, pornoacteurs en hoertjes figureren, in Nederland getoond werd (2001, Kunsthal Rotterdam). Maar het daarbij verschenen boek *united states* is een blijvend bewijs van een schrandere oog. Hoewel deze foto's alle in kleur zijn, is het gamma vrij ingetogen en spoort het in zijn compositorische samenhang aan tot zorgvuldig bekijken.

SMETTELOOS WIT

Een serieus gemaakt portret is meer dan aandacht geven, het is een vorm van waarde verlenen en vergt van de fotograaf een investering. Lixenbergs intentie om iets te geven in plaats van alleen maar te halen, werd gewaardeerd door de mensen die poseerden voor haar camera. Opereren vanuit een zekere gelijkwaardigheid, het bewoog de fotografe om het *Imperial Courts*-project, dat ze vijftien jaar lang als voltooid had beschouwd, weer op te nemen en uit te diepen. Ze ging opnieuw naar de wijk in Los Angeles, vanaf 2008 ieder jaar. Terwijl het de eerste keer de puurheid en de rauwe impact van de bewoners was die haar troffen, wilde ze nu ook greep krijgen op de onderlinge relaties. Er onstond een decennia omspannend, diepgaand engagement dat nu vervat ligt in de pagina's van het boek *Imperial Courts* (Roma Publications, 2015).

Daarmee is Dana Lixenbergs attitude volkomen tegengesteld aan de sociale fotografie waar de Verenigde Staten nog altijd om bekend staan. Dorothea Langes crisisfoto's van doodarme immigrantenfamilies die als reizende katoenplukkers hun brood trachtten te verdienen, zijn iconen geworden. En iedereen heeft wel gehoord van het boek *Let us Now Praise Famous Men* waarin Walker Evans de foto's publiceerde die hij in dezelfde crisisjaren van boerengezinnen had gemaakt. Het *Farm Security Administration*-project was onderdeel van een groot werkgelegenheids-offensief in de tijd van de Grote Depressie. De fotografische verslagen van de periode 1935 tot 1944 ressorteerden onder de culturele afdeling. Susan Sontag beschrijft in *On Photography* hoe deze mensen pas jaren later weer door journalisten werden opgezocht en toen hun ergernis uitten omdat ze als objecten behandeld waren en nooit een foto hadden gezien.

Van het boek *Imperial Courts* gaan vijfhonderd exemplaren mee naar de gelijknamige wijk. Ook uit de foto's zelf spreekt het tegendeel van Evans' desolate bewijsvoering. Je gelooft graag in het zonnige karakter van de plaatjes. Want de armoede en problematische context binnen *Imperial Courts* lees je er niet direct aan af als je onvoorbereid oog in oog staat met de protagonisten van dit Los Angeles-project. Ik stond op de fotobeurs Unseen in Amsterdam in 2014 perplex van het jonge meisje dat me zo direct en onbepaald, één op één tegemoet trad. Wie is ze, waarom is zo glorieus afgebeeld en hoe komt het dat ze fascineert zonder dat je doorkrijgt wat haar rol of positie is. Is ze een zangeres, een actrice? De portretten, meestal ten halve en ten hele lijve, frontaal of zijdelings geregistreerd en altijd met grote zorg en technische precisie uitgewerkt, geven zo ruimhartig contouren aan het individu, dat de verbindende context op de achtergrond raakt.

Zo te zien hebben de bewoners een voorliefde voor smetteloos wit. De witte jurkjes, witte ballonnen, witte kniekousen, witte T-shirts vormen stralende facetten binnen de grijsnuances van de zwart-witfoto. Het wit draagt bij aan de opbeurende aard van de foto's, zoals de witte zeilen in de schilderijen van de negentiende-eeuwse schilder Weissenbruch een stralende zomerdag oproepen. De sociale realiteit die eraan ten

Spider, 1993, uit de serie *Imperial Courts* © Dana Lixenberg.

grondslag ligt, geeft echter weinig reden tot zonnige verwachtingen. Zo leer je de tries- te wending kennen in het leven van DJ (zie afbeelding p. 37), die een lange straf uitzit omdat hij de populaire Spider (zie afbeelding hierboven) vermoordde, vier jaar na de foto. En ook Lixenbergs assistent is niet altijd beschikbaar omdat hij geregeld in deten- tie zit. Bendeleider Bogarde is nog altijd een gezaghebbende naam, maar hij leeft al lang niet meer.

In het boek zijn de betrekkingen tussen de mensen minutieus in kaart gebracht. Want in de loop van de tijd zijn jonge moeders oudere vrouwen geworden, kregen hun dochters op hun beurt kinderen, werden de broers stoer en gevaarlijk en vervolgens ouder of zijn ze abrupt gestopt in hun levensloop.

Voor Dana Lixenberg staat voorop dat ze het sociale onrecht, de structurele armoe- de, de dagelijkse dreiging en het gebrek aan mogelijkheden om je te ontwikkelen een

Tish's Baby Shower, 2008, uit de serie *Imperial Courts* © Dana Lixenberg.

ander gezicht wil geven. Ze kiest daarbij voor een ongebruikelijke weg door de aandacht te vestigen op het charisma dat veel mensen, ondanks hun problemen, kunnen uitstralen, hun schoonheid of mentale kracht. Het is haar verdienste om de zwarte werkelijkheid visueel te overklassen door wat – zonder overdrijving – de adeldom van het menselijke kan worden genoemd.

Daardoor is het domein van de sociale fotografie verweven geraakt met dat van schoonheid en kunst. Normaal gesproken zijn dat elkaars tegenpolen, maar *Imperial Courts* filtert uit precies die tegengestelde registers zijn raadselachtige betovering. Je raakt er op het eerste gezicht van in de war. We houden immers van duidelijke definities. Het gemis aan een eenduidig stempel vertraagt het interpretatievermogen en noopt tot scherp en toegewijd kijken. Klassieke waarden als kalmte, beperking en ingetogenheid zijn doorslaggevende kenmerken. De foto van de witte stoelen en witte ballonnen heeft als bijschrift *Tish's Baby Shower, 2008* (zie afbeelding hierboven) en belooft het volgende, ongeziene moment los te barsten in een bijenkorf van cadeautjes

brennende vriendinnen. Intussen is er geen mens te zien. Het is een feestelijke, transparante schakel in een reeks die anderzijds ook bovengenoemde *DJ, 1993* bevat, de jongen die aan de rand van de foto, met zijn oplichtende onderbroek ruim boven de broekband en ogen waar je bijna aan voorbij kijkt, een duistere spanning teweegbrengt.

FAMILIEVERBANDEN

Door de geportretteerden te individualiseren laat Dana Lixenberg de overkoepelende context kantelen naar een nieuwe betekenis. Want dwars door het sociale frame van een wijk piept een andere betekenislaag op: die van de familieverbanden. Terwijl de mensen op zichzelf staan, horen ze tegelijk bij een moeder, hebben ze een zoon, een broer, een tante. De herhaalde bezoeken aan Imperial Courts bieden een vergelijkend zicht op de generaties. Dat dierbare, haast intieme aspect vormt een onderliggend netwerk dat met 340 foto's breed wordt uitgemeten in het gelijknamige boek: zo'n 130 beelden staan paginagroot in dit verbluffende document.

Tekenend voor Lixenbergs empathie is haar zorg voor de mensen: "Ik hoop maar dat ik niemand voor het hoofd stoot", zegt ze over de samenstelling. Als extraatje wordt ook een interactieve website van het project ontwikkeld waarop familielijnen en informatieve links kunnen worden aangevuld, alleen door de betrokkenen zelf. Wie het project leert kennen in Huis Marseille, waar Lixenberg haar *Imperial Courts*-foto's exposeert van december 2015 tot maart 2016, zal zich voor alles de ongrijpbare zeggingskracht van deze sprankelende portretten herinneren.

Het boek *Imperial Courts, 1993-2015* is verschenen bij Roma Publications, www.romapublications.org.

De expositie *Imperial Courts, 1993-2015* vindt plaats in Huis Marseille in Amsterdam van 12 december 2015 tot 6 maart 2016, www.huismarseille.nl.